

ΣΥΝΤΟΜΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

(Σειρά κηρυγμάτων)

ΚΛΗΜΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΟΙ ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΡΟΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥΣ

(Συνέχεια από τό προηγούμενο)

Μέ τό ὄνομα τοῦ Κλήμεντος φέρονται καί δύο ἐπιστολές ἀπευθυνόμενες πρὸς παρθένοισ. Στήν πραγματικότητα ὅμως οἱ ἐπιστολές αὐτές, ὅπως θά δοῦμε, δέν εἶναι τοῦ Κλήμεντος, ἀλλά εἶναι ἔργο κάποιου ἄγνωστου σέ μᾶς συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ὅμως πρέπει νά ἦταν Παλαιστίνιος καί «ἀσκητής κύρους», ὅπως λέει ὁ καθηγητής Παπαδόπουλος.¹ Οἱ ἐπιστολές αὐτές πρέπει νά γράφτηκαν γύρω στό 250 μ.Χ. Ἀναφέρονται δέ γιά πρώτη φορά ἀπό τόν Ἐπιφάνιο καί τόν Ἱερώνυμο. Ὁ Ἐπιφάνιος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Κλήμης συνιστᾷ καί διδάσκει τήν παρθεσία² καί ὁ Ἱερώνυμος ἀναφέρει ἐπιστολές τοῦ Κλήμεντος πρὸς εὐνούχους, πού εὐνούχισαν τούς ἑαυτούς τους γιά τήν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν καί στίς ὁποῖες γίνεται λόγος γιά τήν παρθεσία.³

Οἱ ἐπιστολές γράφτηκαν στήν ἐλληνική γλώσσα, ἀλλά χάθηκε τό ἐλληνικό πρωτότυπο. Βρέθηκαν ὅμως λίγα ἀποσπάσματα τοῦ ἀπό τόν μοναχό τοῦ ἁγίου Σάββα Ἀντίοχο (γύρω στά 620) στόν Πανδέκτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Παρά ταῦτα ἔχουμε ὀλόκληρο τό κείμενο τῶν δύο αὐτῶν ἐπιστολῶν πρὸς παρθένοισ σέ μιά συριακή μετάφραση, πού ἀνακαλύφθηκε τό 1470 σ' ἓνα κώδικα τῆς Καινῆς Διαθήκης στήν συριακή γλώσσα (Πεσιπτό).⁴

Ἀκόμη γιά τά κεφ. 1-8 τῆς πρώτης ἐπιστολῆς ἔχουμε μιά κοπτική μετάφραση, ἡ ὁποία ἀναφέρει τόν μέγα Ἀθανάσιο ὡς συγγραφέα. Ἀλλά οὔτε καί αὐτό, ὅτι δηλαδή ὁ συγγραφέας τῶν ἐπιστολῶν εἶναι ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, μπορούμε νά τό βεβαιώσουμε. Ἄς μείνουμε, λοιπόν, μέ αὐτό πού εἶπαμε ἀπό τήν ἀρχή, ὅτι δηλαδή οἱ ἐπιστολές εἶναι ἔργο ἄγνωστου σέ μᾶς συγγραφέα.

Οἱ ἐπιστολές δέν εἶναι τοῦ Κλήμεντος ἐπισκόπου Ρώμης, ἄν καί φέρονται μέ τό ὄνομά του.⁵ Καί δέν εἶναι τοῦ Κλήμεντος ὄχι μόνο γιατί τό ὕφος τῶν ἐπιστολῶν εἶναι διαφορετικό ἀπό τό ὕφος τῆς γνήσιας ἐπιστολῆς τοῦ Κλήμεντος τῆς Α' πρὸς Κορινθίους, ἀλλά κυρίως γιατί τά κείμενα αὐτά θίγουν θέμα, πού ἦταν ἄγνωστο στήν ἐποχή τοῦ Κλήμεντος. Οἱ ἐπιστολές θίγουν τό θέμα τῶν συνεισάκτων, τό νά συγκατοικοῦν, δηλαδή, μαζί ἄνδρες καί γυναῖκες, ἀφιερωμένοι στήν παρθεσιακή ζωή καί νά περιοδεύουν μαζί γιά κήρυγμα. Ἀλλά ἡ ἀποστολική ἐποχή, στήν ὁποία ζοῦσε ὁ Κλήμης, ἦταν ἐποχή πού διακρινόταν γιά τά αὐστηρά ἤθη τῶν πρώτων χριστιανῶν καί δέν εἶχε, ὅπως προϋποθέτουν οἱ ἐπιστολές, μέγα πλῆθος παρθένων ἀνδρῶν πού νά συζοῦν μέ παρθένες γυναῖκες. Καί δέν συναντᾷμε πάλι στήν ἀποστολική ἐποχή παρθένοισ ἄνδρες πού νά περιοδεύουν μέ παρθένες γυναῖκες τίς ἐρημίες καί νά συγκατοικοῦν. Τό κακό τῶν συνεισάκτων ἐμφα-

νίστηκε στήν Ἐκκλησία κατά τά μέσα τοῦ 3ου αἰώνα, καί στήν ἐποχή αὐτή, λοιπόν, τοποθετοῦν οἱ πατρολόγοι τήν συγγραφή τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν.⁶

Τό κακό τῶν συνεισάκτων θίγεται καί στίς δύο ἐπιστολές. Ἡ δεύτερη ἐπιστολή ἀρχίζει ἀπότομα· λείπει ἡ ἀρχή της. Καί ἀπό τήν πρώτη λείπει πάλι τό τέλος της. Αὐτό καί τό ὅτι καί οἱ δύο ἐπιστολές θίγουν τό ἴδιο θέμα μᾶς κάνει νά ποῦμε ὅτι τό ἔργο ἦταν ἀπό τήν ἀρχή ἐνιαῖο καί ἡ διαίρεσή του σέ δύο ἐπιστολές ἔγινε ἀργότερα σκόπιμα.

Θά ἐξετάσουμε ὁμῶς σύντομα τό περιεχόμενο τοῦ ἔργου, ὅπως εἶναι σήμερα διαιρεμένο σέ δύο ἐπιστολές.

Ἡ πρώτη ἐπιστολή

Ἡ πρώτη ἐπιστολή ἀποτελεῖται ἀπό 13 κεφάλαια καί λέει ὅτι ὅλοι οἱ παρθένοι καί οἱ παρθένες, πού ἀποφάσισαν νά φυλάξουν παρθενία γιά τήν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, εἶναι ἀναγκασμένοι νά φανοῦν σέ ὅλα ἄξιοι τῆς Βασιλείας· γιατί ἡ ἀπόκτησή της δέν γίνεται οὔτε μέ τήν ρητορεία, οὔτε μέ τήν φήμη, οὔτε μέ τήν ὠραιότητα καί τήν σωματική δύναμη, ἀλλά μέ τήν πίστη καί τά καλά ἔργα τῆς ἀρετῆς καί τῆς εὐσέβειας (κεφ. 2).

Οἱ παρθένοι, ἀφοῦ χωρίστηκαν ἀπό τόν κόσμο, ὀφείλουν νά ζοῦν θεῖο καί οὐράνιο βίο, ὅμοιο μέ τούς ἀγγέλους, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι θά ἀμειφθοῦν στήν αἰωνιότητα. Οἱ παρθένοι ὀφείλουν νά εἶναι ἅγιοι ὄχι μόνο κατά τό σῶμα, ἀλλά καί κατά τό πνεῦμα, ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Α΄ Κορ. 7,34), νικώντας τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας καί τόν κόσμο (κεφ. 2-5). Τέτοιοι παρθένοι ἦταν ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας, ὁ Τιμόθεος, ὁ Ἡλίας, ὁ Ἐλισσαῖος καί πολλοί ἄλλοι ἅγιοι ἄνδρες. Αὐτούς πού ἔζησαν μέ καθαρότητα σώματος καί ψυχῆς, πρέπει νά μιμοῦνται οἱ παρθένοι καί οἱ παρθένες. Καί μάλιστα κατ' ἐξοχήν πρέπει νά μιμοῦνται τόν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, διώχνοντας κάθε σαρκική σκέψη καί νά ζοῦν ἐν τῷ Θεῷ (κεφ. 6-9).

Στήν συνέχεια ὁ συγγραφέας θεωρεῖ ἄπρεπο νά βρίσκονται ἀναιδεῖς ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι μέ τό πρόσχημα τῆς εὐσέβειας νά συγκατοικοῦν μέ παρθένες ἢ νά περιοδεύουν μ' αὐτές ἔρημους τόπους. Ὁ τρόπος αὐτός δέν ἀρμόζει στούς χριστιανούς. Ὁ συγγραφέας ἐπίσης ἐλέγχει καί ἄλλους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι συνέτρωγαν καί συνέπιναν μέ παρθένες μέ μεγάλη ἐλευθερία. Ἀκόμη στήν ἐπιστολή του αὐτή κατακρίνει τήν ὀκνηρία τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι, γιά νά ζήσουν, ἀναγκάζονταν νά περιέρχονται τίς οἰκίες τῶν χριστιανῶν μέ τό πρόσχημα νά διδάξουν τίς ἅγιες Γραφές, ἀλλά δίδασκαν μικρά καί ἀνωφελῆ πράγματα (κεφ. 10 καί 11). Στό τέλος τῆς πρώτης αὐτῆς ἐπιστολῆς ὁ συγγραφέας δίνει κανόνες ζωῆς, σύμφωνα μέ τούς ὁποίους ἔπρεπε νά πολιτεύονται οἱ παρθένοι, ἐπισκεπτόμενοι χῆρες, ἀσθενεῖς καί φτωχοῦς (κεφ. 12 καί 13).

Ἡ δεύτερη ἐπιστολή

Ἡ δεύτερη ἐπιστολή πρὸς παρθέτους ἀποτελεῖται ἀπό 16 κεφάλαια. Σ' αὐτά ὁ συγγραφέας διδάσκει τούς παρθέτους ἄνδρες πῶς νά συμπεριφέρονται, ὅταν περιέρχονται

διάφορες πόλεις και κώμες· τούς λέει ὅτι δέν πρέπει νά μένουν σέ οἰκίες ὅπου κατοικοῦν γυναῖκες. Τούς φέρνει μάλιστα ὡς παραδείγματα ἀπό τήν Ἁγία Γραφή τόν Σαμψών, τόν Δαυῖδ, τόν Σολομώντα, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ἦταν ἄνθρωποι ἀφιερωμένοι στόν Θεό, ὅμως ἔπεσαν, γιατί συναναστάφηκαν καί συγκατοίκησαν μέ γυναῖκες (κεφ. 1-13). Ἐπαινῆ δέ ὁ συγγραφέας τούς προφήτες καί τούς ἁγίους ἄνδρες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως τόν Μωυσῆ, τόν Ἀαρών, τόν Ἐλισσαῖο καί ἄλλους, πού ζοῦσαν μέ φόβο Θεοῦ, χωρίς νά συγκατοικοῦν μέ γυναῖκα (κεφ. 14).

Τέλος ὁ συγγραφέας ἀναφέρει τόν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ Ὅποῖος ὑπηρετεῖτο ἀπό γυναῖκες, ἀλλά δέν συγκατοικοῦσε μαζί τους (κεφ. 15).

Γενικά γράφουμε ὅτι τό κείμενο τῶν δύο ἐπιστολῶν πρὸς παρθένας, πού φέρονται μέ τό ὄνομα τοῦ Κλήμεντος, εἶναι ἀξιόλογο, ἀφοῦ εἶναι ἡ παλαιότερη πηγή γιά τήν ἱστορία τῆς ἀσκήσεως καί τοῦ μοναχισμοῦ.

† Ὁ Μητροπολίτης Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως Ἱερεμίας

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Πατρολογία Α' σ. 468.

2. «Αὐτός Κλήμης αὐτούς κατά πάντα ἐλέγχει ἀφ' ὧν ἔγραψεν ἐπιστολῶν ἐγκυκλίων τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις Ἐκκλησίαις ἀναγινωσκομένων, ὅτι ἄλλον ἔχει χαρακτῆρα ἢ ἑαυτοῦ πίστις καί ὁ λόγος παρά τά ὑπό τούτων εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς περιόδοις νενοθευμένα· αὐτός γάρ παρθεναίαν διδάσκει καί αὐτοί οὐ δέχονται· αὐτός γάρ ἐγκωμιάζει Ἥλιαν καί Δαυῖδ καί Σαμψών καί πάντας τούς προφήτας» (Haer. 30,15).

3. Contra Jovinian. Lib. I c 7: “*Ad hos (Eunuchos) et clemens sussessor apostoli Petri, cujus Paulus apostolus meminit, scribit epistolas, omnemque poene sermonem suum de virginitatis puritate contexit*”. Ὁ Jovinian θεωροῦσε ἐξ ἴσου τόν παρθεναίον καί ἔργαμο βίον.

4. Ἀπόδοση στήν λατινική γλώσσα τῆς συριακῆς αὐτῆς μετάφρασης τῶν ἐπιστολῶν βλ. εἰς MPG 1,380-452.

5. Ὁ Ἐπιφάνιος καί ὁ Ἱερώνυμος ὅμως καί ὅλοι ἀπό τά μέσα τοῦ δ' μέχρι τόν 10' αἰῶνα πίστευαν τόν Κλήμεντα ὡς συγγραφέα τῶν ἐπιστολῶν.

6. Ὁ πολυμαθῆς θεολόγος καί φιλόλογος Johannes Jacobus Wettstenius (πέθανε τό 1754) ἐξέδωσε ἐργασία του στήν Καινή Διαθήκη (Novum Testamentum graecum cum lectionibus variantibus, commentario pleniore ex scriptoribus Hebraeis, Graecis, et Latinis, Amstelodam 1751) καί μαζί μ' αὐτή τίς δύο ἐπιστολές πρὸς παρθένας, πού μελετᾶμε, τίς ὁποῖες ὑπεστήριζε ὡς γνήσιες ἐπιστολές τοῦ Κλήμεντος. Τήν γνώμη του αὐτή πολέμησαν δύο σπουδαῖοι πάλι λόγιοι, ὁ Nathanael Lardner, Ἄγγλος (πέθανε τό 1768) καί ὁ Γερμανός Hermannus Venema. Ὁ πρῶτος στήν διατριβή του Lardner dissertation upon the two epistles ascribed to Clement of Rome δέν δέχεται τόν Κλήμεντα ὡς συγγραφέα τῶν δύο ἐπιστολῶν πρὸς παρθένας καί διατείνεται ὅτι γράφτηκαν περί τά μέσα τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος ἀπό κάποιον Ἐπίσκοπο τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δέ Venema προσπαθεῖ νά ἀποδείξει ὅτι οἱ ἐπιστολές εἶναι ὑποβολιμαῖες καί ἀνακαλύπτει σ' αὐτές τό λεκτικόν τοῦ Ἱερωνύμου. Στό ἐπιχείρημα τοῦ Wettstenius ὅτι οἱ ἐπιστολές ἀναφέρονται ἀπό τόν Ἐπιφάνιο καί τόν Ἱερώνυμο οἱ παραπάνω λόγιοι ἀπαντοῦν ὅτι αὐτοί δέν εἶχαν ὑπόψη τους τίς ἐπιστολές πρὸς παρθένας, ἀλλά τίς δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολές τοῦ Κλήμεντος. Ὁ διδάκτορας Beelen τό ἔτος 1856 ζήτησε νά ἀνατρέψει τούς ἰσχυρισμούς κατά

τῆς γνησιότητος τῶν ἐπιστολῶν καί νά ὑποστηρίξει τήν γνησιότητά τους (Beelen “S. Clementis rom. epistolae duae de virginitate”, Syriace. Lovanii 1856 Prolegomena XXI – LXXXVIII). Τόν Beelen ἀκολούθησε τό ἔτος 1875 καί ὁ Wenzlowsky ὑποστηρίζας τόν Κλήμεντα ὡς συγγραφέα τῶν ἐπιστολῶν στήν γερμανική μετάφρασή τους πού ἔκανε (βλ. Κ. Κοντογόνου Φιλολογική καί Κριτική Ἱστορία... τόμ. Α' σ. 29 καί Γ. Δέρβου Χριστιανική Γραμματολογία... Τόμ. Α' σ. 408-409).